

DE EUROPESCHE EENWORDING ALS VERZOENINGSGESCHIEDENIS EN VREDESPROJECT

*Lezing gehouden bij de Abdij van Egmond op 27 juli 2025
door Mgr A.H. van Luyn, SDB*

Steeds hebben de mensen naar vrede gesmacht en naar rust en zekerheid verlangd. Begin vorige eeuw echter genoot de oorlogsgedachte in Europa een grote populariteit. Toen in de juli-crisis 1914 de ene oorlogsverklaring op de andere volgde, meldden vele jonge mannen zich vrijwillig en enthousiast voor de dienst in het leger, om voor de nationale belangen van hun land ten strijde te trekken.

Negen jaar geleden werden bij gelegenheid van de 100-ste verjaardag van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in Duitsland meerdere tentoonstellingen georganiseerd. Twee ervan heb ik toen bezocht: één in Bonn "1914. Die Avantgarde im Kampf" en één in Wuppertal: "Das Menschenschlachthaus".

Wie een dergelijke tentoonstelling bezoekt, verlaat het museum volledig geschokt en vraagt zich verbijsterd af, hoe het mogelijk was, dat deze Europese staten toen een dergelijk hachelijk avontuur van een verwoestende, moderne oorlog begonnen zijn, en dat meerdere van deze naties er zelf naar toegewerkt hadden en gedurende meerdere jaren zich daar intensief op hadden voorbereid.

Er bestond weliswaar in die tijd al een krachtige vredesbeweging in Europa en meerdere leidende persoonlijkheden (o.a. Benedictus XV) hadden gewaarschuwd voor de waanzin van de oorlog; ze pleitten dringend voor begrip en verzoening tussen de grote machten van het continent en voor een herordening van onderlinge afhankelijkheid in Europa.

Andere factoren en belangen hadden echter het overwicht en bepaalden het denken van de regeringen en politici; enerzijds een wederkerig, diep geworteld wantrouwen tussen de Europese grootmachten, versterkt door

vermoedens van aanvalsplannen, en anderzijds het hegemoniale machtsdenken in meerdere staten.

Beide factoren leidden tot een gigantische bewapeningswedloop van de staten ter land, ter zee en in toenemende mate ook in de lucht, waardoor de druk van de militairen op de regeringen, om een preventieve oorlog te voeren steeds meer toenam. Ook de 'civil society' koesterde het perspectief van de eigen 'uitmuntende' nationale identiteit, waarvan de levensruimte met alle krachten verdedigd en gewaarborgd diende te worden.

Nationalisme en chauvinisme waren beslissend vóór de Eerste Wereldoorlog en ze bleven ook na het vernederende vredesverdrag van Versailles bepalend. Dat voerde bij de verliezers van de oorlog tot revanchisme en tot een nieuwe bewapeningswedloop.

In die tijd was het initiatief van een staten- overstijgend verzoenings- en eenwordingsproces in Europa totaal ondenkbaar. Daarvoor moest eerst nog de nog veel ergere catastrofe van de verwoestende Tweede Wereldoorlog volgen, de nog meedogenlozer voortzetting van de Eerste. De beelden van de verwoestingen van steden als Leuven, Antwerpen en Reims, werden verre overtroffen door de 'total-loss' bombardementen, eerst op Rotterdam, later op zovele ander steden in grote delen van het continent.

Vanuit de ontzetting over de zinloze en onmenselijke verwoesting van de moderne oorlogsvoering groeide in Europa het verlangen naar een bevrijding uit de noodlottige spiraal van agressie, geweld, schending van de mensenrechten, versplintering van de volken-gemeenschap.

1. Eerste start van het eenwordingsproces

Als minister van buitenlandse zaken van Frankrijk lanceerde Robert Schuman op 9 mei 1950, vijf jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog, gedurende een persconferentie in Parijs, het voorstel van de oprichting van de "Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal" (EGKS).

In zijn tekst, die door de leider van de Franse delegatie Jean Monnet - later de eerste voorzitter van de Hoge Autoriteit van de EGKS - was opgesteld, wordt duidelijk, welke intentie beide oprichtingsvaders van de Europese Gemeenschap hadden. De verklaring begint met de vaststelling: "De vrede

van de wereld kan niet gewaarborgd worden zonder creatieve inspanningen, die beantwoorden aan de grootte van de gevaren, die de vrede bedreigen". Daarom het voorstel: "de totaliteit van de Frans-Duitse kolen- en staalproductie te plaatsen onder een gezamenlijke Hoge Autoriteit [...] waarvan de beslissingen voor Frankrijk en Duitsland en de andere deelnemende landen bindend zullen zijn". Daardoor wordt "de eerste grondsteen van een Europese federatie gelegd, welke voor de handhaving van de vrede onmisbaar is" en "wordt elke oorlog tussen Frankrijk en Duitsland niet slechts ondenkbaar, maar materieel onmogelijk.

Deze Europese Gemeenschap EGKS was een geweldig initiatief, om de grondstoffen van de oorlogsindustrie te kunnen controleren, de tweedracht in de Europa te beëindigen, verdere schendingen van de mensenrechten te voorkomen en welvaart en vrede voor alle volkeren van Europa te bewerken.

De verklaring van Schuman beperkt zich echter niet kortzichtig tot het Europese continent. Het voorstel is een aanbod "voor de gehele wereld zonder onderscheid en zonder uitsluiting, om bij te dragen tot verheffing van de levensstandaard en bevordering van de werken van de vrede", met de uitdrukkelijke verwijzing naar "de verwerkelijking van een harer (Europa's) wezenlijke opgaven: de ontwikkeling van het Afrikaanse werelddeel".

Europa is begonnen als een *vredesproject*. Zijn stichters waren geen calculerende economen, maar mensen met een perspectief en een overtuiging: een visie van vrede en gerechtigheid voor allen. Deze visie verklaart onder anderen ook, waarom de Europese Gemeenschap in 2012 de Nobelprijs voor de vrede in ontvangst mocht nemen. Deze prijs is niet slechts een waardering van het verleden, maar ook een oproep aan de toekomstige regeringsleiders, ervoor te zorgen, dat Europa meer is als slechts een interne markt en een gesloten bastion. De Europese Gemeenschap heeft nog steeds een historische opdracht, actief bij te dragen tot vrede en gerechtigheid binnen en buiten haar grenzen. Werken aan een klimaat van vrede vereist een oriëntering op de algemene belangen en, waar nodig of gewenst, het opgeven van eigenbelangen, zelfs het uit handen geven van directe eigen competenties, om de mensenrechten beter en meer omvattend te bevorderen en op een supranationaal niveau veilig te stellen.

2. Tweede start

Terwijl in het westen van het Europese continent de staten vrij het besluit konden nemen deel uit te maken van deze internationale initiatieven, waren de staten in het oosten, achter het 'ijzeren gordijn' geblokkeerd, omdat ze geheel onder de invloedssfeer van het communistische machtsblok vielen. Hoewel na de val van de Muur in 1989 de mensen van de oude regimes bevrijd werden, bleven de uitwerkingen van het oude systeem na de 'Wende' nagenoeg de zelfde. In West-Europa werden de landen van het vroegere Oostblok eerder als afzetmarkten beschouwd, hun streven naar de opbouw van een rechtvaardiger maatschappij vond minder aandacht.

Het moest vijftien jaar duren, voordat de Europese Unie zich uitbreidde in de richting van het oosten. Men sprak toentertijd van 'uitbreiding' of ook van een 'terugkeer naar Europa', alsof het westen van het continent de enige geadresseerde was van Europa als idee of ideaal.

Dit misverstand van een 'eenrichtingsverkeer' werd ook de bisschoppen van de COMECE (Commissie van de Episcopaten van de Europese Gemeenschap) duidelijk, toen ze in het kader van de toetreding van acht landen van Midden- en Oost-Europa tot de Europese Unie op 1 mei 2004, aan een gezamenlijke verklaring werkten. Wat de bisschoppen van de 'oude' lidstaten bijna vanzelfsprekend als 'uitbreiding' van de Unie begrepen en benoemden, was voor de bisschoppen van de 'nieuwe' lidstaten verbonden met de hoop op de 'hereniging' van Europa, waaraan deze een eigen aandeel zouden hebben, gelijkwaardig aan dat van de vertegenwoordigers van de oude lidstaten.

De stichtingsmythe van de Unie - de verklaring van Robert Schuman in het jaar 1950 en het ontstaan van de EU als overwinning van de oude vijandschap tussen Frankrijk en Duitsland - moet aangevuld worden met een tweede, even zo sterk stichtingsmoment: het afgooien van het communistische juk in het jaar 1989 door de bevolking van de landen van Midden- en Oost-Europa en 1 mei 2004 als het ingrijpende datum, waarop deze landen hun eigen, overgeërfde plaats in Europa weer innamen.

Met deze erkenning wordt elke verdere 'business as usual' onmogelijk. We stonden als bisschoppen voor de uitdaging om, uitgaande van de beide stichtingsdata 1950 en 1989, het Europese eenwordingsproces nieuw te zien en te verstaan. We werden gedwongen, de boodschap en de visie van de stichtingsvaders nieuw onder woorden te brengen en ons eigen te maken.

Daarbij bleek het onvoldoende op het jaar 1989 of 1950 terug te blikken, maar was het nodig om terugkeren tot het jaar 1945 en tot de Tweede Wereldoorlog: het jaar 1945 betekent voor de enen niet hetzelfde als voor de anderen. Terwijl 1945 in West-Europa een synoniem is voor het einde van het Nationaalsocialisme en de bevrijding, geldt het voor de volkeren van Midden- en Oost-Europa voor isolement en tirannie,

Dit hebben wij als EU-Bisschoppen dan ook in een basisdocument verwoord:

"De eerlijke herinnering aan al hetgeen meerdere lanen die nu tot de Unie behoren, hebben moeten doormaken, wordt tot een dringende uitdaging, niet te blijven staan bij de oppervlakkige schijn, maar ons te bezinnen op de lange geschiedenis van Europa. Dan zullen we ontdekken, dat alle landen één aspect gemeenschappelijk hebben: aan beide zijden zijn we erfgenamen van een tragische geschiedenis. Want de herinnering van Europa is een gewonde herinnering, en we kunnen ons geen gemeenschappelijke toekomst opbouwen, wanneer we niet de gehele mate van deze verwondingen beseffen [...] In beide gevallen vinden we de geestelijke beslissing ten gunste van het vergeven en de wil om geweld door dialoog en solidariteit te overwinnen[...] en in democratie en vrede te leven[...]. Wanneer we hiervan een nieuw begrip hebben gevonden, dat zowel het ontstaan van de Unie (1950) als ook de actuele ontwikkeling (1989-2004) mogelijk gemaakt hebben, zullen we ontdekken dat de Unie niet op de eerste plaats een gemeenschappelijke markt en een institutioneel bouwwerk is, maar het resultaat van een politieke beslissing in de voorname zin van het woord. Ze berust op de wil tot wederzijdse vergeving, tot verzoening en vrede. In deze zin is het ontstaan van de Unie een geestelijke daad. En deze daad is in wezen aan alle volken gemeenschappelijk, onverschillig hoe lang of kort ze ook lid zijn [...]. Alleen wanneer het wezenlijk spirituele karakter van dit begin erkend wordt, kan de verzoening tussen de volken van de Unie blijvend zijn" (COMECE, Brussel, 9 mei 2005).

Kort samengevat betekent dit: de huidige EU is gebaseerd op het samentreffen van twee historische stromingen met een spirituele betekenis. Daarom worden we uitgedaagd ons steeds weeral die geestelijke, morele en culturele vooronderstellingen te herinneren, die de stichting, de wording en de progressieve opbouw van de EU mogelijk gemaakt hebben.

3. Dienst van de verzoening

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog hebben de Kerken een eigen bijdrage geleverd voor de noodzakelijke verzoeningsdienst tussen de conflicterende buurlanden. Dat geldt in bijzondere mate tussen de Kerken in Duitsland en die van Frankrijk, Nederland, Polen en de Tsjecho-Slowakije. Naast talloze bezoeken en ontmoetingen tussen christenen van de genoemde landen, naast alle tekens en gebaren van verzoening en vergeving, verdienen twee symbolische handelingen bijzondere attentie.

De brief van de Poolse bisschoppen van 18 november 1965 aan hun Duitse medebroeders, die in Rome werd overhandigd en eindigt met de woorden: "We vergeven en vragen om vergeving". Hierop volgde de gezamenlijke verklaring van het jaar 1995: "alleen de waarheid kan ons vrij maken, de waarheid, die niets toevoegt en niets weglaat, die niets verzwijgt en niets aanrekent".

Ook de briefwisseling van de Duitse en Tsjechische bisschoppen van het jaar 1990: "De waarheid en de liefde maken ons vrij", evenals de gezamenlijke verklaring van de Tsjechische en Oostenrijkse bisschoppen: "Verzoende nabuurschap in het hart van Europa" van 21 maart 2003 verdienen in deze samenhang vermeld te worden.

Nog voor het einde van de 2e Wereldoorlog ontstond in Frankrijk de beweging "Pax Christi", met het doel de Duitsers te helpen, de door oorlog en vijandschap geslagen wonden te helen en verzoening te bevorderen. Haar talrijke initiatieven hebben wezenlijk tot de verzoening tussen Duitsland en Frankrijk bijgedragen. "Pax Christi" is nog steeds wereldwijd actief in conflictgebieden als internationale vredesbeweging.

De Katholieke Kerk heeft het Europese integratieproces steeds opmerkzaam gevolgd en begeleid. Lang heerste de argwaan, dat ze daarmee trachtte het ten gevolge van de scheiding

van kerk en staat verloren gegane terrein te herwinnen en haar oude invloed terug te krijgen. Daar tegenover is het goed vast te stellen dat de eigen bijdrage van de kerken aan het spirituele proces van de Europese eenwording niet de 'restauratie van een christelijk Europa' ten doel had, maar een geloofwaardige en algemeen verstaanbare verkondiging van het Evangelie als antwoord op de grote en fundamentele vragen, waarvoor Europa heden staat. Deze bijdrage geschiedt in een houding van dialoog, met een open blik op de rijke en veelzijdige geschiedenis van Europa, die een kritiek op menige ontwikkeling niet uit de weg gaat, en met die vrijmoedigheid, die eigen is aan een door het Evangelie bepaalde overtuiging. De dienst van de kerk aan het samengroeien van Europa zal steeds twee dimensies benadrukken, de twee zijden van het 'dubbelgebod van de liefde': de vertrouwensvolle, spirituele relatie tot God, Schepper en Verlosser, en de daadkrachtige, solidaire inzet voor de medemensen als broeders en zusters (cf. Mt. 22, 34-40).

4. De sociale leer van de Kerk

In de katholieke 'sociale leer' wordt dit dubbelgebod verder ontvouwd en geconcretiseerd in de fundamentele principes van de menselijke waardigheid en het algemeen belang, met de beide toepassingsprincipes van subsidiariteit en solidariteit.

Bij deze vier principes van de sociale leer gaat het niet om leerstellingen op de basis van geloofsopvattingen, maar om een ethiek, die door alle mensen onafhankelijk van hun levensbeschouwing gedeeld kan worden. "De principes zijn geen geloofswaarheden, ook al worden ze door het geloof nader verhelderd en bevestigd. Ze zijn in de menselijke natuur gegrift en derhalve de gehele mensheid wezenseigen" (Benedictus XVI, OR 15-16, 2006).

De principes zijn feitelijk identiek aan de uitgangspunten, welke tot het Europese eenwordingsproces gevoerd hebben en ze dienen voor zijn verdere ontwikkeling leidend te zijn als antwoord op de nieuwe verworvenheden en op de crisissen, waarmee de mensen geconfronteerd worden. Ze zijn ook onmiskenbaar in het 'Verdrag van Lissabon' vastgelegd, evenals in het 'Handvest van de Grondrechten van de EU":

enerzijds de onaantastbare en ondeelbare waardigheid van de menselijke persoon met de daarvan afgeleide rechten van de mens, en anderzijds het algemeen belang, dat de privé- en nationale belangen overstijgt en het doel vormt van de sociale en politieke structuren. Deze beide principes worden op alle niveaus van de Unie toegepast door de principes van subsidiariteit en solidariteit.

De eerste opgave van de kerken in dienst van het Europese integratieproces is 'meta-politiek' en 'meta-economisch'. Ze trachten de ingewikkelde verhouding tussen absolute waarden en concrete politieke en economische beslissingen te verduidelijken en open te houden. De fundamentele waarde van de 'human dignity' is onvoorwaardelijk en niet onderhandelbaar. Ze is gegrift in de menselijke natuur vóór elke ordening in de samenleving. Ze is met het menselijke bestaan voorgegeven, vóór iedere civiele wetgeving en iedere politieke of economische beslissing. Ze overstijgt de politiek en de economie, en kan derhalve 'meta-politiek' en 'meta-economisch' genoemd worden. De mensenrechten, die voortkomen uit de menselijke waardigheid, worden niet door de staat geconstitueerd. De staat, de politiek en de economie zijn aan de mensenrechten gebonden en verplicht deze ten allen tijde te respecteren en te garanderen, ook wanneer deze niet stroken met particuliere belangen.

De grondwaarden van de menselijke waardigheid worden eigenlijk door niemand in twijfel getrokken. Vele statelijke constituties erkennen haar als onaantastbaar. Ook de grondwet van de EU kentekent de menselijke waardigheid als "onschendbaar en onvervreemdbaar" (Preambule, 2004). De grondrechten-charta verklaart: "In het bewustzijn van haar geestelijk-religieuze en morele erfgoed is de Unie gegrond op de ondeelbare en universele waarde van de menselijke waardigheid, de vrijheid, de gelijkheid en de solidariteit" (Preambule, 2000). Op deze onvervreemdbare waarden berusten de rechten van de mens, welke door alle staatsinstituties gegarandeerd moeten worden.

Het christelijke geloof kan niet met een bepaald politiek stelsel of groep geïdentificeerd worden, maar het dient, over alle partijgrenzen heen, deze principes te benadrukken en te bevorderen en op situaties en

ontwikkelingen te wijzen, die uit christelijk oogpunt met de waardigheid van de mens en met het algemeen belang niet verenigbaar zijn.

5. Dialoog

Dit betekent, dat de civiele regeringen, politici en ondernemers, als ook de leiders van religieuze en maatschappelijke groeperingen, voortdurend hun structuren, programma's en beslissingen dienen te toetsen aan deze wezenlijke, humane principes. Het betekent ook, dat op elk niveau van de menselijke samenleving een intensieve *dialoog* noodzakelijk is, om door gezamenlijke inspanningen te komen tot de juiste afwegingen met betrekking tot de universele grondwaarden als antwoord op de problemen en uitdagingen van deze tijd.

Van de kerken wordt een 'meta-politieke' engagement verwacht, aan gene zijde van de dagelijkse politiek, dat zich niet uitspreekt over het 'hoe' van pragmatische, politieke besluitvorming, maar naar het 'waarom' en het 'waartoe' vraagt van politieke besluiten. Daarbij hebben de kerken weinig geprefabriceerde antwoorden te bieden, maar dienen ze de blik gericht te houden, op datgene wat de afzonderlijke politieke handelingen overstijgt.

Een politiek, die zich in toenemende mate in de bevrediging van materiële behoeften en de bediening van privébelangen dreigt uit te putten, heeft de voortdurende waarschuwing nodig haar waardenfundament niet uit het oog te verliezen: de integrale mens en het algemeen belang zijn het doel en de maatstaf van de politiek. Waar concreet politiek handelen niet voortdurend tegen de achtergrond van de fundamentele principes van 'human dignity' en 'common good' bedacht wordt, dreigt de politiek haar transcendente binding te verliezen. Waar politiek en politici niet meer in dialoog treden over de zin van hun politiek handelen, met de burgers, met de maatschappelijke organisaties, met de kerken en de religieuze gemeenschappen, dreigt de politiek 'zelfreferentiëel' te worden en haar legitimatie te verliezen bij diegenen, die ze uiteindelijk te dienen heeft: de burgers. Onvermoeibare dialoogbereidheid is een principieel kenmerk van een functionerende democratie.

De Europese Unie wil op de eerste plaats een 'waardengemeenschap' zijn. Ze dient zich steeds weer opnieuw bij haar opbouw en uitbouw op de grondwaarden van de 'human dignity' en het 'common good' te oriënteren en op de aard en wijze, hoe deze waarden in de praktijk in subsidiariteit en solidariteit kunnen worden omgezet. Daarvoor is een oprechte en transparante dialoog vereist, zowel tussen de lidstaten onderling als ook tussen de lidstaten en de Europese instellingen.

Een authentieke dialoog - anders als bij een debat of discussie - moet mijns inziens, om vruchtbaar te zijn, aan drie voorwaarden voldoen.

Allereerst is vereist, dat alle gesprekspartners, tot welke levensbeschouwing of partij ze ook behoren, in staat zijn en bereid tot zelfkritiek; zonder een zelfcorrigerend vermogen wordt de dialoog bij voorbaat geblokkeerd door superioriteitsgevoelens of door meer of minder fundamentalistische claims.

Vervolgens is nodig, dat de gesprekspartners open staan voor positieve elementen in andere culturen of levensbeschouwingen, zodat wederzijdse verrijking en aanvulling mogelijk zijn. Aldus wordt een rigide integratie in de dominante of 'Leit'-cultuur vermeden en kan een proces beginnen van participatie en gezamenlijke inspanning voor een betere humane cultuur en samenleving.

Tenslotte is het engagement van alle partners vereist voor het algemeen belang, dat alle particuliere belangen overstijgt, deze aan elkaar relateert en in balans brengt, en daar, waar het nodig is, offers vragen mag, in elk geval van de kant van de meer draagkrachtigen in de samenleving, ten gunste van de minder bedeelden en de meest kwetsbaren.

Een dergelijke dialoog is een onontbeerlijke voorwaarde om de gevaren te overwinnen, welke de Europese samenwerking en eenwording bedreigen. Dat geldt bijzonder met het oog op de groeiende tendens van renationalisering, een beweging 'terug naar het niveau van de nationale lidstaten', om aldus in eerste lijn de nationale belangen en de eigen autonomie veilig te stellen. Dikwijls gaat deze tendens samen met een overdreven beklemtonen van de eigen nationale identiteit, hetgeen snel in Europa tot nieuwe vormen van nationalisme leiden kan. Electorale belangen worden dan doorslaggevend en de kiezers worden ten kosten

van de algemene waarden en belangen met populistische verkiezings-slogans gemanipuleerd.

6. Crisistijd

Dergelijke ontwikkelingen worden vooral in crisistijden gevaarlijk. De economische en financiële crisissen van de Unie, vooral van de Eurolanden, kan tot tweedracht voeren, niet alleen tussen de lidstaten, maar ook tussen groepen in de 'civil society', waarbij de zwaksten en de meest kwetsbaren - werklozen, vluchtelingen, migranten - de eerste slachtoffers zijn. Tegelijkertijd ontstaat er een diep wantrouwen tegenover de politiek en de politici, ja zelf een afkeer van de politiek. Daardoor dreigt er ook een crisis te ontstaan van de democratie, welke fatale uitwerking kan hebben, bijzonder voor het functioneren van de Unie, die vaak als een van buiten opgelegde, autocratische supermacht wordt ervaren.

In toenemende mate worden vele mensen onzeker op grond van andere crisissen, die ook de internationale gemeenschap bedreigen: klimaatverandering, energie- en watercrisis, handels- en voedselcrisis, politieke crisissen, welke dikwijls in geweld uitmonden, en gewapende conflicten, die de wereldvrede bedreigen. We horen en zien dagelijks de berichten en de beelden: over de nu al decennia slepende oorlog tussen Israël en Palestina, over de burgeroorlogen in meerdere landen in Afrika zoals Soedan en Centraal Afrika, en in het Midden-Oosten in Syrië en Iran, verder de nucleaire dreiging uit Noord-Korea, de oorlog in de Oekraïne, de geopolitieke spanningen tussen Rusland, China en het Westen .....

Tenslotte schrijdt het proces van globalisering ongeremd verder, een sociaal-economisch proces, dat door de verworvenheden van wetenschap en techniek bevorderd wordt. Het is een onvermijdelijk en onomkeerbaar proces, dat door velen ervaren wordt als een bedreiging voor de mensheid. Het is echter op zich een neutrale ontwikkeling, niet zonder risico's, maar ook met positieve aspecten en mogelijkheden voor ontwikkeling en voor verdeling van de welvaart over de planeet. Wanneer evenwel dit proces slecht begeleid wordt, kan het ook tot grotere armoede en ongelijke verdeling van aardse goederen leiden, vooral dan,

wanneer de rijke landen hun eigenbelangen in protectionistische projecten laten overheersen.

"Crisis" stamt van het Griekse "krinein", dat 'beoordelen' of 'waarderen' betekent. Of nog preciezer 'schiften', scheiden en onderscheiden: het kaf van het koren, het grove van het fijne, het slechte en minderwaardige van het goede en waardevolle, het valse van het ware, het rechtvaardige van het onrechtvaardige. Het verwijt van Jezus aan zijn tijdgenoten kan ook voor velen vandaag gelden: "Waarom kunnen jullie dan niet de tekenen van deze tijd duiden? Waarom vinden jullie niet van zelf het juiste oordeel" (Lk. 12, 56-57). De Heer wil daarmee zeggen, dat iedere tijd, ook wanneer de tekenen eerder negatief blijken, een gelegenheid is om een "*kairóss*" te worden, een 'gunstige tijd', om kritisch en vooral zelfkritisch te onderscheiden, wat hier en nu van ons gevraagd wordt, waar het op aan komt, in het licht van de door God voorgegeven, fundamentele humane waarden.

Aan het begin van de financiële crisis schreef een economie-professor in een dagblad het volgende commentaar: "Deze crisis is ook een tijd om ons te bezinnen op wat écht van waarde is. Wat is echt belangrijk? ... De waardigheid van een persoon lijkt vooral af te hangen van de inhoud van de loonstrook of het netwerk ... De christelijke traditie benadrukt echter dat onze waarde niet hoeft voort te komen uit onze eigen prestaties of bezittingen, maar voortkomt uit onze relaties met anderen en met de Ander, die de Schepper en de Eeuwige wordt genoemd[...]. Wij zijn als mensen waardevol, omdat we gewild en geliefd zijn door de Schepper [...] die het welzijn van ieder mens op het oog heeft, onafhankelijk van de stand van onze spaarrekening, onze effectenportefeuille of onze status[...]"¹. Hij voegt dan de verwijzing eraan toe, dat deze crisis een "wake-up-call" is, "die om heroriëntatie vraagt. Wat willen we als essentiële waarden doorgeven aan de komende generatie?".

Op grond van de kerkelijke sociale leer kunnen we tot geen andere conclusie komen: het fundament van de crisis ligt inderdaad in een verkeerde ordening van waarden.

---

¹ prof. Lans Bovenberg, in NRC, 23 maart 2009

Wanneer niet degene, die zich om het algemeen belang bekommert, als succesvol geldt, maar degene die vóór alles het eigen belang nastreeft, dan staat de sociale ordening op zijn kop. Dan is het de hoogste tijd om de zinvragen opnieuw te stellen: de vragen naar het 'waarom' en het 'waartoe', de vragen naar de zin en naar de ethiek, naar het juiste handelen. De vraag naar het 'krinein', het belangrijke onderscheiden van het onbelangrijke. Het komt er hier en nu op aan de juiste beslissingen te nemen. De heftigheid van de crisis verlangt van ons ingrijpende besluiten, Ze roept ons op om consequent 'om te denken', ons te bezinnen op het fundamentele, de menselijke waardigheid en het algemeen belang te waarborgen, vandaag, maar ook voor de komende generaties.

De Kerken kunnen dit proces 'monitoren', dat betekent: kritisch begeleiden, nadenken, luisteren, meedenken. Daarvoor is een zelfkritische houding vereist van alle gesprekspartners en daartoe bestaat er ook in de Kerken genoeg aanleiding. Eerst vanuit deze houding zal het mogelijk zijn, om zinvolle voorstellen te ontwikkelen voor de beheersing van de crisis.

Van wezenlijk belang is het "terugvinden van de juiste maat", de juiste verhouding tussen meerdere polariteiten, zoals tussen individu en persoon, tussen autonomie en heteronomie, tussen eigenbelang en algemeen belang. Polariteiten die niet uit te schakelen zijn, maar die in de juiste spanningsverhouding tot elkaar gebracht moeten worden.

Dat alles laat zich niet gemakkelijk in wetten en voorschriften gieten. Wanneer we over het gebrek aan normen spreken, dan gaat het daarbij minder om de roep naar meer en duidelijker wetten, maar om elementen van een verinnerlijkte 'habitus', die vroeger als 'deugd' aangeduid werd. De deugden zijn de noodzakelijke brug tussen de fundamentele waarden en de normen. Het gaat erom deze weer te ontdekken en in te oefenen.

7. Bouwsteen voor een wereldgemeenschap

Juist de Europese Unie maakt zichtbaar, dat de bundeling van krachten, die door meerdere lidstaten tot stand gebracht wordt en op de grondslag van de principes van subsidiariteit en solidariteit uitgevoerd wordt, tot een positieve humane ontwikkeling kan leiden. De EU heeft in een kleiner

formaat al tot stand gebracht, wat op wereldniveau nog te doen staat. In de afgelopen 60 jaren hebben de nationale lidstaten van de Unie op vreedzame wijze, waar het noodzakelijk of gewenst was, delen van hun soevereiniteit afgestaan aan een hogere autoriteit, om zo gezamenlijk de realiseringmogelijkheden voor het algemeen belang te vergroten. Uit deze eerste stap ontstaat een zekere verplichting, zich voor een soortgelijk model van federatieve samenwerking op wereldniveau te engageren, om antwoorden te vinden voor de nieuwe noden en uitdagingen, waarmee de mensheid nu en in de nabije toekomst geconfronteerd wordt.

Het project van de Europese eenwording draagt een universele dimensie in zich. "Deze manier van werken zou uiteindelijk de hele wereldgemeenschap moeten omvatten". Ook dit was al vanaf het begin in de jaren vijftig een van de uitgangspunten van Monnet: 'De zes Europese landen zijn niet begonnen aan de grote onderneming om de muren neer te halen die hen scheiden, om vervolgens nog hogere muren op te richten jegens de buitenwereld. Wij verbinden geen staten, wij verenigen mensen'²

De beide principes van solidariteit en subsidiariteit zijn dynamische en progressieve principes en ze zijn onontbeerlijk voor het oplossen van problemen op wereldniveau. Ook wereldwijd is het nodig, internationale regelingen en structuren te creëren, om opgaven te volbrengen, welke de competenties van de afzonderlijke staten overstijgen en die alleen op wereldniveau afdoende kunnen worden afgehandeld. Subsidiariteit en solidariteit zijn twee onmisbare uitvoerings-principes van de beide grondprincipes van een humane en humaniserende samenleving: de ondeelbare en onaantastbare 'human dignity' met in acht neming van de daaruit ontstane mensenrechten, en het wereldomvattende 'common good'. Beide kunnen en moeten uiteindelijk slechts universeel verwerkelijkt worden.

Deze uitvoeringsprincipes bepalen de tussenstatelijke betrekkingen binnen Europa, ze zijn echter evenzeer onmisbaar voor de wereldomvattende internationale betrekkingen. Juist op grond van haar

---

² geciteerd in: Geert Mak, "In Europa", 2004, pag. 841.

ervaringen en verworvenheden is de Europese Unie ertoe geroepen, om geloofwaardig en effectief bij te dragen tot de dialoog over de vorming van structuren op wereldniveau ten gunste van het algemeen belang en tot de verdere ontwikkeling van het volkerenrecht.

8. Tot slot

Welke bijdragen kunnen niet-statelijke organisaties, zoals de werkgevers of de vakbonden, de kerken en levensbeschouwelijke organisaties, ngo's als Amnesty International, Pax Christi, Green Peace, e.a, geven voor de vormgeving en organisatie van ons continent en zijn medeverantwoordelijkheid voor de wereldgemeenschap ?

Zij zijn vanuit de samenleving gezien waardevolle partners in de dialoog. Ze zijn allen geroepen om deel te nemen aan de voortdurende kritische 'monitoring' van de ontwikkelingen en uitdagingen binnen het vredesproject van de Europese Unie, en om mee te denken en te werken voor de oplossing van de problemen en crisissen met betrekking tot vrede en gerechtigheid in de wereld.

Hierbij is bijzonder de dialoog met de jonge generatie belangrijk. Zij dienen vooral gehoord te worden met betrekking tot de Europese eenwording en de wereldwijde crisissen. De jongeren, die van nature de vraag naar de zingeving van het leven in zich dragen en gevoelig zijn voor idealen van humaniteit, moeten ons volwassenen kritisch bevragen en eisen, dat de grote problemen, die de mensheid en wereld bedreigen, effectief en zonder uitstel opgelost worden. Zij en hun kinderen en kleinkinderen zullen later onvermijdelijk geconfronteerd worden met de catastrofale gevolgen van een onverantwoordelijke politiek en schuldige nalatigheid in het heden,

+ A. H. van Luyn sdb